

LUXE IN DE GOUDEN EEUW

*Voorwerpen komen tot leven
door de fabelachtige weergave van de textuur*

Tot en met 17 januari 2016 is in het Rijksmuseum de tentoonstelling **Azië > Amsterdam**. *Luxe in de Gouden Eeuw* te zien. De expositie voert de bezoeker langs een collectie hoogwaardige aziatica uit de zeventiende eeuw waarbij vooral veel aandacht is voor de invloed van de VOC.

De tentoonstelling is samengesteld in samenwerking met het Peabody Essex Museum in Salem (Massachusetts) – dit verklaart ook meteen de Engelstalige catalogus. De organisatie is vijf jaar bezig geweest de objecten bijeen te brengen. Het resultaat mag er zijn, want de tentoonstelling geeft een mooi overzicht van de luxegoederen waarmee de goeude burgerij zich in de zeventiende eeuw omringde. Bovendien geeft het goed weer wat de rol van de VOC daarbij was.

Hans Vermeer is
redacteur van Kleio.

Gezicht op Fuzhou, anoniem, ca.1670. Verschillende malen zond de VOC gezanten in de hoop en handelsvestiging te mogen stichten op het Chinese vasteland. Tevergeefs, men bleef afhankelijk van wat Chinese schepen naar Nederlandse handelsposten brachten. Hier ligt een Nederlands schip voor de kust, een toevoeging ter vermaak van het Chinese publiek.

Linkerpagina: Stillevens met zilveren kan en porseleinen kom, Willem Kalf, 1655-1660. Willem Kalf schilderde niet de meest gangbare Aziatische voorwerpen die in de Republiek circuleerden, maar koos vaak zeldzame objecten die al decennia oud waren.

BULKPRODUCTEN

De tentoonstelling had daarom misschien beter de naam *Azië > VOC > Amsterdam* mee kunnen krijgen, om aan te tonen dat er ook ruime aandacht geschonken wordt aan het historische aspect van de verzamelde objecten. Bijna alle objecten hebben namelijk op een of andere manier een link met de VOC – hoge functionarissen brachten ze bijvoorbeeld mee uit de Oost, of ze werden in opdracht van de VOC in de Oost gemaakt en vervolgens geschonken aan staatshoofden, diplomaten en weldoeners. De VOC bezat in de zeventiende eeuw het internationale monopolie op de handel met Azië, iets wat daarvoor in handen van de Portugezen was. Het waren dan ook de Portugezen die de eerste aziatica naar Europa brachten, in kleine hoeveelheden weliswaar en alleen van de allerbeste en dus duurste kwaliteit die daarmee uitsluitend binnen het bereik lag van vorsten en puissant rijke burgers. De VOC bracht daar verandering in door aziatica als bulk aan te voeren, waardoor deze producten ook binnen het bereik kwamen van de bemiddelde middenklasse. Ter vergelijking: in de zestiende eeuw verging een Portugees schip tijdens de terugreis uit de Oost met aan boord tienduizend stuks porselein. Een eeuw later zonk een VOC-schip tijdens haar terugreis met aan boord zeventigduizend stuks porselein!

STATUS

De VOC mocht dan wel grote hoeveelheden luxe goederen vanuit Azië aanvoeren, maar die werden niet meteen een groot zakelijk succes – een calvinistische geest en praalzucht gaan nu eenmaal niet gemakkelijk samen. Het duurde een tijd voordat de calvinisten zichzelf toestonden met hun rijkdom te pronken. Daarbij kregen ze een duwtje in de rug van onze uitgeweken zuiderburen. Die waren na de val van Antwerpen hun woonoorden ontvlucht en hadden daarbij hun vermogen, hun handelsconnecties, maar ook hun smaak voor luxe mee naar het noorden genomen. Deze Vlamingen hadden geen moeite met aardse rijkdom en dat lieten ze zien met een opzichtige smaak voor mode en kunst. Waarschijnlijk zijn ze daarvoor aanvankelijk door de calvinistische predikanten verketterd, maar geleidelijk nam het calvinistische koopmansgilde deze pronkzucht over (al gebeurde dat vooral binnenshuis!). Daarna ging het snel met de populariteit van de oosterse producten en binnen enkele decennia trof je ze in bijna elk huis aan. Aziatica werd vervolgens steeds gewilder en kreeg een imago dat te vergelijken is met dat van de tegenwoordige iPhone. Het ging daarbij niet zozeer om de kwaliteit, maar meer om de status die door het product op eigenaar afstraalde. De vraag werd zo groot dat er al snel ook een binnenlandse ►

Paneel van kabinet, Sri Lanka, ca. 1705-1710. Aan de binnen- en buitenkant is dit kabinetje versierd met een voorstelling van Adam en Eva. De Ceylonese beeldsnijder gebruikte daarbij een westerse prent als voorbeeld. Foto: Hans Vermeer.

Onder: Flessenkelder, anoniem, ca.1670-ca.1700. De Japanse porseleinen flesjes in deze kist bevatten geurige oliën, bedoeld als badolie of bodylotion. De VOC gaf ze aan verschillende vorsten in Azië. Onder op elk flesje staat het VOC-logo.

productie van aziatica op gang kwam waarvan de kwaliteit vaak niet onderdeed voor de kwaliteit van de oosterse producten. Zo begon een periode van wederzijdse beïnvloeding van Aziatische en Europese kunst. We zien die kruisbestuiving bijvoorbeeld in meubels met Aziatische motieven, maar geproduceerd met inlands hout. Of in Europese (christelijke) motieven die verwerkt werden in Aziatische voorwerpen.

THEEDRINKEN

De VOC is door haar aanvoer van aziatica ook verantwoordelijk voor enkele trends die hier zijn ingezet en die zich daarna langzaam over Europa verspreidden. Een van die trends is het theedrinken. De VOC bracht de thee naar Europa, al was het in eerste instantie niet meer dan een bijproduct. Thee werd toen vooral gezien als een geneesmiddel tegen allerlei kwalen. De VOC sloeg een dubbelslag door de theebladeren ook te gebruiken als verpakkingsmateriaal voor het kostbare porselein waaraan veel meer te verdienen viel.

AZIË > AMSTERDAM MET DE KLAS

Het mag duidelijk zijn dat deze tentoonstelling een mooie inleiding (of uitsmijter) voor uw leerlingen kan vormen op het thema VOC. De tentoonstelling *Azië > Amsterdam. Luxe in de Gouden Eeuw* is nog tot en met 17 januari te bezoeken. U hebt voor deze tentoonstelling geen speciale tickets nodig, het reguliere museumticket is voldoende. Een bezoek met groepen is mogelijk. De kosten daarvoor bedragen € 75,00 per vijftien personen en u dient zich twee weken van tevoren aan te melden. Bij de tentoonstelling is een stadswandeling verkrijgbaar in de vorm van een geïllustreerde plattegrond.

Voor meer informatie zie www.rijksmuseum.nl/nl/azie-in-amsterdam.

Een andere trend is het ontstaan van de diamantslijperijen en -handel in Amsterdam. In de zeventiende eeuw kwamen namelijk alle diamanten uit India. En omdat de VOC het handelsmonopolie op die plek had overgenomen van de Portugezen, bezat zij ook het monopolie op de Europese invoer van diamanten.

Al deze ontwikkelingen zien we weerspiegeld in de objecten op deze tentoonstelling. De bezoeker die van ambachtelijke kunst houdt als porselein en lakkasten, komt ruim aan zijn trekken. En degene die vooral geïnteresseerd is in geschiedenis zal zich waarschijnlijk vooral focussen op de bijschriften waarin de voorwerpen worden beschreven in de historische context van de eigenaars en de VOC. Maar iedereen zal zich zonder meer verwonderen over het enorme vakmanschap van de ambachtslieden uit deze periode. Mijn persoonlijke favorieten zijn de stillevens van onder andere Willem Claesz. Heda en Willem Kalf; in hun schilderijen nemen zij aziatica als porselein en fraaie schelpen op en weten deze voorwerpen tot leven te brengen door een fabelachtige weergave van de textuur. Kijk naar een tinnen beker of de uitgerolde schil van een citroen en geniet van de verbijsterende schoonheid en klasse van die werken.

WANDELROUTE AMSTERDAM

Het bezoek aan de tentoonstelling eindigt niet bij de uitgang van het museum. Doordat het Rijksmuseum een thuiswedstrijd speelt met door de VOC aangeleverde aziatica, kan het de bezoeker een wandelroute aanbieden die hem langs panden in Amsterdam voert die herinneren aan de VOC en langs grachtenpanden van hoogwaardigheidsbekleders wiens namen hij wellicht is tegengekomen tijdens het bezoek aan de tentoonstelling. Kortom, iedere bezoeker vindt op deze tentoonstelling wel iets wat zijn belangstelling heeft. De kunstliefhebber zal zich verlekken aan de tentoongestelde voorwerpen, de historicus zal zich tegoed doen aan de begeleidende beschrijvingen. En zelfs aan de stadswandelaar is gedacht. Maar wat zeker is: elke bezoeker zal zich vergapen aan de werkelijk schitterende catalogus. ■